2. Kommunikáció és értelmezése

SÁROSI-MÁRDIROSZ KRISZTINA*

NYELVTUDOMÁNY (FORDÍTÁSTUDOMÁNY) ÉS JOGI SZAKFORDÍTÁS

Kulcsszavak: *fordítás elmélete, jogi fordítások, szakterminológia, hivatalos iratok*

GONDOLATOK A FORDÍTÁSRÓL ÉS A FORDÍTÁSTUDOMÁNYRÓL

A fordítástudomány, bár nagyon sokan vitatják önálló tudományként való létezését, és csupán alkalmazott diszciplínaként tekintenek rá, 2000 éves múltra tekint vissza.

Szent Jeromos 396-ban híres levelében, a *De optimo genere interpretandi* címűben, idézi Antiókiai Evagriusz gondolatait, aki lefordította Alexandriai Szent Atanáz Remete Szent Antal életéről írt könyvét, és melyek szerint a jó fordítónak el kell különülnie a szó szerinti fordítástól, kiemelve, hogy a *verbatim translatio* elfogadhatatlan, mivel ez a fajta fordítás *obskurizálná* a szöveg értelmét.¹ Szent Jeromos idéz az előszóból, és a későbbiek során ezt az idézetet tekinti fordítói hitvallásának:

„... az értelem megmarad, anélkül, hogy a fordítás őrizné az eredeti szavait.
Hagyd másokra a szótagok és a szavak vadászatát, Te keresd az Értelmet!”
(Szent Jeromos, id. Cain–Lössl, *ford. a szerző*)²

* SÁROSI-MÁRDIROSZ Krisztina a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem marosvásárhelyi karának adjunktusa. Magyar–angol szakon végzett a kolozsvári Babes-Bolyai Tudományegyetem Bölcsészkarán 2002-ben, majd ugyanezen az egyetemen 2003-ban a Politikatudományok és Közigazgatási Karon is megszerezte diplomáját politikatudományok szakirányon. Magiszteri fokozatát Antropológiai Nyelvészetből szerezte meg 2004-ben, majd doktori képzésen vett részt a Babes-Bolyai Tudományegyetem Hungarológiai Doktori Iskolájában, doktori dolgozatát 2009-ben védte meg. Szakterülete: fordítástudomány, terminológia, szaknyelvek, általános nyelvészet. A Magyar Tudományos Akadémia Külső Köztisztületének tagja. A kolozsvári Szabó T. Attila Nyelvi Intézet munkatársa. Több konferencián vett részt New York, Budapest, Eger, Szeged, Bécs, Újvidék, Kolozsvár, Csíkszereda stb., és több szakirányú tanulmánya jelent meg, továbbá több szakszótár társszerkesztője is.

1 *Jerome of Stridon. His Life, Writings and Legacy*. Eds. Andrew CAIN–Josef LÖSSL. Ashgate, Farnham–Burlington, 2009. 9.

2 Uo. 20

Szent Jeromos értékeli azt is, hogy Evagriusz a fordítás során kiegészítette drámai és szemléletes részletekkel az eredetit, és több helyen is betoldáshoz folyamodva retorikai elemekkel gazdagítja a görög szöveg latin fordítását. Szemben a régebbi latin változattal, amely szorosan követi a görög eredetit, és nagyon sok kollokvialis elemet is tartalmaz, ez a fordítás sokkal emelkedettebb hangulatú, és nyilvánvaló, hogy a fordító a művet a latinul beszélő keresztény értelmiségnek szánta³.

Szent Jeromos tehát állást foglal egy fordító és egy fordítás vonatkozásában, mondhatjuk tehát, hogy fordítástudományi szempontból értekezik egy lefordított szövegről. Kiemeli, hogy a célnyelvi befogadó érdekeit figyelembe véve lehet csupán kiemelkedően jó fordítást létrehozni.

A fordítás szabályainak meghatározására tett első kísérlet Étienne Dolet, francia humanista és fordító nevéhez kapcsolódik, aki 1540-ben a *La Manière de Bien Traduire d'une Langue en Autre* című munkájában az alábbi alapelveket fogalmazta meg⁴.

A fordítónak tökéletesen kell értenie a fordítandó szöveg tartalmát és a szerző szándékát. Ezt csak úgy érheti el a fordító, ha a teljes mondatot vagy szöveget elolvassa, hogy ezáltal képet alkothasson, mit is kell a célnyelvi szövegnek tartalmaznia. Ennek a módszernek a fő előnye az, hogy tisztán és természetesen lesz képes a fordító megfogalmazni az eredeti üzenetet a célnyelven. A fordítónak használnia kell a kultúrspecifikus szavakat is. Ha a fordító ezeket elvéti, a fordítás félreérthető lesz.

A fordítónak tökéletesen kell ismernie a forrásnyelvet és a célnyelvet is. A fordítónak nagyon fontos a kiváló nyelvismeret, mivel csak így érheti el az ekvivalenciát a célnyelvi szöveg megteremtése során. A nem megfelelő nyelvismeret ugyanis hibás vagy értelmetlen fordítást eredményezhet.

A fordítónak el kell kerülnie a szó szerinti fordítást, mivel ez az eredeti értelmét tönkretenné, és a kifejezőmód szépségét is veszélybe sodorná. A szó szerinti fordítás más, nem adekvát jelentéssel töltheti fel az eredetit, és nehézkessé teheti a megértést is.

A fordítónak alkalmazkodnia kell a nyelvhasználati normákhoz is, a mindennapi beszédben használt formulák használatát kell előtérbe helyeznie. Nem szabad figyelmen kívül hagynia a célközösséget sem, tekintettel kell lennie arra, hogy kinek fordít, hogy ezáltal a befogadók megértését könnyítse.⁵

Magyar nyelvterületen Kempis Tamás a *De Imitatione Christi* c. munkájában azt a fordítási alapelvet határozza meg, hogy a magyar szöveg mentes legyen latin idézetektől. A nyelvújító Kazinczy pedig azt vallja, hogy „*mint kelljen fordítani, a munka neme határozza meg*”. Brassai pedig azt vallja, hogy „... *nyelvünkön minden idegenből fordítás rajta hagyja a maga szennyét*” Ponori Thewrewk Emil véleménye szerint pedig a mondat fordítása a fontos, nem a

3 Uo. 21.

4 Francisco Javier LÓPEZ-SUSO: *Conception de la traduction pendant la Renaissance en France = La traducción: metodología, historia, literatura. Ámbito hispano-francés*. Eds. F. LAFARGA-A. RIBAS-M. TRICÁS. PPU, Barcelona, 1995. 116. (letöltve 2015. május 27-én <http://www.ugr.es/~jsuso/publications/TradXVI.pdf> honlapról)

5 Uo. 128.

szóé.⁶ Kazinczy tehát magyar nyelvtérületen az első, aki amellelt foglal állást, hogy a szöveg típusa meghatározza az alkalmazott fordítási módszereket, és a fordítói munka jellegét. Brassai a fordításról negatívan vélekedik, úgy értékeli, hogy a fordítás rontja a célnyelvet, esetünkben a magyart, Ponori Thewrewk viszont már amellelt érvel, hogy a jó fordítás mércéje sosem a szavak pontos megfeleltetése a két nyelvben, hanem a mondat, illetve a szöveg értelmének tolmácsolása.

A nyelvtudomány szerepe a fordításban elméleti és gyakorlati.

R.W. Jumpelt szerint a nyelvtudományi elméletek ismerete nem segít hozzá közvetlenül a fordítások minőségi megjavításához. Ennek ellenére komoly kísérleteket kell tennünk, hogy ezekből az elméletekből kihámozzuk mindazt a szempontot és összefüggést, mindazt a lehetséges segítséget, amely a fordítások javára felhasználhatónak látszik.⁷

A Vinay–Darbelnet szerzőpárost idézve „a fordítás 2 nyelvi rendszer kapcsolatba hozatala a fordító személyén keresztül. A két nyelv közül azonban egyik merev/adott alakban jelentkezik, míg a másik csak potenciális lehetőség, vagyis alakítható.”⁸

Wüster szerint „a fordítás valamely nyelv szókapcsolatainak egy másik nyelv azonos jelentésű szókapcsolataival való helyettesítése”.⁹

Fjodorov véleménye szerint „a fordítás azt jelenti, hogy a forma és a tartalom elválaszthatatlan egységében az egyik nyelv eszközeivel pontosan és teljes egészében kifejezzük mindazt, amit egy másik nyelv eszközeivel korábban már kifejeztek. Az áttétel pontossága és teljessége azt jelenti, hogy a fordítás eltér az átrástól, vagy a rövidített ismertetéstől, vagyis minden adaptálástól”.¹⁰

Coşeriu elválasztja egymástól a fordítás köznyelvi és szaknyelvi eseteit, és azt mondja, hogy míg az első esetben csakis hírváltás képzelhető el, a második esetben megelégedhetünk jelváltással is. A hírváltás egy nyelv jeltárgyainak egy másik nyelv jeltárgyaival való helyettesítése. A jelváltás viszont a jelölők pusztá helyettesítése.¹¹

Antal Lászlót idézve „Fordítani annyit jelent, mint egy adott nyelv jelentéseinek keresztül leírt jeltárgyat, gondolatot, szituációt egy másik nyelv jelentéseinek át leírni. Természetesen a fordító nem az eredeti jelentésre irányítja a figyelmét, hanem arra a valóságra, jeltárgyra, ami az eredeti jelentésen keresztül ki van fejezve”.¹²

6 TARNÓCZY Lóránt: *Jogi szövegek fordítása = Fordítástechnika. Műszaki-gazdasági fordítások idegen nyelvből magyarra*. Szerk. HOMRÓDINÉ BOTOND Éva. OMKDK, Bp., 1972. 158–161.

7 Rudolf Walter JUMPELT: *Die Übersetzung naturwissenschaftlicher und technischer Literatur*. Berlin, 1981. 9–25.

8 Jean-Paul VINAY–Jean DARBELNET: *Stilistique comparée du français et de l'anglais. Methode de traduction*. Didier, Paris, 1958. 25.

9 Eugen WÜSTER: *La normalisation du langage technique. Problèmes et état actuel*. Revue de Documentation 26(1959). No. 2. 43–49.

10 Andrej V. FJODOROV: *Bevezetés a fordítás elméletébe = A fordítás tudománya: válogatás a fordításelmélet irodalmából*. Szerk. BART István–KLAUDY Kinga. Tankönyvkiadó, Bp., 1986. 10–16.

11 Eugenio COSERIU: *Teoría del lenguaje y lingüística general*. Rustica-Castellano, Madrid, 1973. 318–319.

12 ANTAL László: *A formális nyelvi elemzés*. Szak, Bp., 2005. 189.

A JOGI SZAKNYELVEN KELETKEZETT SZÖVEGEK FORDÍTÁSI NEHÉZSÉGEI

A fordítástudományi megalapozottságú vizsgálatok rámutatnak arra, hogy ami valamennyi fordítási műfajra egyaránt érvényes, az a szövegben kifejeződő hírtartalom és közlési szándék maradéktalan átültetésére irányuló követelmény. A hírtartalom és a közlési szándék az, ami az olvasóból vagy hallgatóból valamilyen hatást vált ki, vagy ami által a fordított szöveg képes lesz betölteni szerepét a befogadók körében, egyszóval értelmezhető és érthető lesz.

A fordításnak az a feladata, hogy a célnyelvi olvasóból vagy hallgatóból ugyanazt a hatást váltsa ki, mint amit az alapszöveg a forrásnyelvi kultúrához tartozó olvasókból vagy hallgatókból kiváltott. A szakfordítások esetében a hatás megteremtésének kritériumát átveszi a használhatóság kritériuma. A szakszöveg és különösen a jogi szakszöveg tartalmát úgy kell közvetítenie a fordítónak, hogy ne csorbuljon az irat hivatalosokmány-jellege. A fordító ezt a célt úgy érheti el, ha visszanyúl a kiinduló nyelv valóság hátteréhez.

Bizonyos forrásnyelvi szövegek elkerülhetetlenül rajta hagyják nyomukat a fordításon.

Ez főként jogi szövegek esetében érvényes, mert ennél a szövegtípusnál az a jellemző, hogy egy mondatba sokkal több mindent sűrítenek bele, mint a köznyelven megfogalmazott mondatokba és szövegekbe.

Az utóbbi időben sok tudományág foglalkozik a jelentéssel: kommunikációelmélet, információelmélet, szociológia, szemiotika, pszichológia, filológia, nyelvészettudomány, hermeneutika, esztétika. Sok irodalmi kritikus úgy véli, hogy minden publikált szöveg köztulajdon, és mint ilyen, nyitott minden interpretációra. A szemiotikával foglalkozók közül többen a szövegeket a kommunikációs folyamat részének tartják, vagyis úgy vélik, hogy minden szöveg kommunikációs aktus. Ennek megfelelően minden fordítási vagy tolmácsolási aktus során kapcsolat teremődik a forrásnyelvi és a célnyelvi szöveg között. Az így keletkezett szöveg nem fedi százszázalékosan a forrásnyelvi szöveget, de bírnia kell minimális hasonlósággal, mely vagy az ekvivalencia bizonyos fokában vagy pedig megfeleléségben nyilvánul meg.

A jogi szakszöveg fordítása során figyelembe kell venni azt is, hogy a politikai és adminisztratív funkciók megnevezése nem mindig található meg mindkét politikai kultúrában. Ennek egy konkrét példája a román *prefect* (*a kormány képviselője az egyes megyékben*) szó, amely magyarul *prefektusként* fordítandó, mivel a magyar jogrendben ilyen funkció nincs, nem kell megfeleltetni egyetlen magyarországi terminussal sem (bár sokan kormánybiztosként szerették volna a köztudatba és a nyelvbe ültetni). Fordítás során azonban a prefektus szó értelme és használatának magyarázata azonban egyaránt szükséges lehet.

Más fontos kategória a fordítandó szövegek köréből a politikai dokumentumok kategóriája, amelyeket a nemzetközi szervek részére több nyelvre is szükséges lehet lefordítani. Ezek fordítása során arra kell fókuszálni, hogy tartalmilag ne veszítsenek értékükből, hiszen az akár diplomáciai botrányhoz is vezethetne.

Mint minden fordítás esetében, ezeknél a szövegeknél is figyelni kell a hallgatóságra, célközösségre is, nem mindegy ugyanis, hogy informatív céllal a helyi bíróságnak készítünk el egy okmányt, vagy pedig egy nemzetközi szervezet részére kívánunk autentikus dokumentumot alkotni.

A nyelvről elmondható, hogy a kultúra legmeghatározóbb jegye. Egy szöveg általában jelent valamit, de jogi szövegek sok esetben nem jelentenek semmit, vagy éppen túl sok mindent jelentenek, ez pedig elvezethet egy olyan következtetésre, miszerint a legnehezebb azo-

kat a szövegeket fordítani, melyeknek nincs semmi jelentése vagy pedig nehezen érthető meg a cikkelyek, bekezdések, alpontok labirintusába elrejtett jelentés.

A fordító általában jelentéseket keres, ezért ha egy diskurzusnak nincs jelentése/tartalma, akkor a fordítónak nincsen mit megragadnia, ebben az esetben próbál kapcsolatot teremteni a szavak között, vagyis a fordítás egyébként nagyon komplex műveletét leegyszerűsíti a terminológiai megfeleltetés szintjére.

A profi fordítókat általában a szöveg értelme érinti, emiatt nem koncentrálnak a nyelvtani struktúrára, az ő feladatuk megérteni és lefordítani a szövegeket, nem pedig elemezni azokat. Ha a fordító alaposan megértette a forrásnyelvi szöveget, akkor a célnyelvi szöveg megalkotásakor nem kell gondolkodnia, hogy a forrásnyelvi szöveg értelmét milyen eszközökkel ragadhatja meg. Ezeket az eszközöket szinte automatikusan választja ki.

Jogi szövegek esetében fontos az inherens kétértelműségek felismerése, mert fontos ezeknek a kiküszöbölése a fordítás során, ugyanis másként érthetatlenné válna a célnyelvi szöveg. Például a *his recent title to the property* szó szerkezet jelentheti, hogy a jogcímet nemrégiben szereztte meg, vagy azt, hogy egy személynek jogcíme van valamilyen tulajdon fölött egy bizonyos ideig, de nem tovább. Ilyen kétértelműségek képezik a jogász szakma velejét. Az ilyen jellegű birtokos szerkezetek a szemantikai problémák csupán egyetlen szegmensét képezik.

Sok gyakorlat nélküli fordító úgy gondolja, hogy a szófajokat meg kell egymásnak feleltetni a célnyelvi szövegben, vagyis a főnevet főnévvel, az igét igével stb. kell fordítani. Ez azonban elkerülhetetlenül természetellenes, mesterkélt szövegekhez vezet.

Ha a fordító érti mit jelent egy szöveg, akkor azt mindennapi nyelven is képes kifejezni, bár szükség lehet szaktudásra és némi nyelvészeti ismeret sem árt a fordítónak, annak függvényében, hogy milyen a célközönség. A fordítók tulajdonképpen a szöveg közvetítői és nem az elemzői.

Átlépvé a szavak, mondatok és nyelvtan határait a fordítónak a szövegre kell koncentrálnia, hiszen ez a végső jelentéshordozó. Bizonyos szakirodalmi munkák azonban azt állítják, hogy a fordítás inkább nyelvek, mint szövegek fordítása.

Sokszor sok múlik a fordítón: például egy román nyelven szövegezett szöveget angolra az EU-ban úgy fordítottak le, hogy a román kormány bizonyos reformokat kér az EU-tól, mielőtt tagjává válna, amikor ezt a szöveget angolról franciára akarták fordítani, a fordítónak gyanús lett, hogy ez nem lehet igaz, és megkereste a román dokumentumot, amelyben az állt, hogy Románia milyen reformokat fog végrehajtani a belépés előtt. Sok fordító azonban úgy gondolja, hogy a dokumentumok kijavítása nem az ő feladata, tehát a hibás szövegeket hibásan fordítja, ha rosszul van fogalmazva az eredeti, megőrzi ezt a stílust a fordításban is. Gyakorlottabb és igényesebb fordítók javítanak a fordítás stílusán. Az Európai Bizottságban sokszor összevetik a szövegeket, és a legtöbb esetben azt tapasztalják, hogy általában a fordítások jobb minőségű szövegek, mint az eredeti dokumentumok.¹³

13 BART István–KLAUDY Kinga: *EU fordítói iskola – Európai uniós szövegek fordítása angolról magyarra*. Corvina, Bp., 2014. 115.

RÉGI ÉS ÚJ SZÖVEGEK – AZONOS KIHÍVÁSOK

Az alábbiakban megvizsgálunk két régi – egy kéziratos és egy írógéppel készített – magyar nyelven keletkezett hivatalos dokumentumot, illetve ezek román nyelvű fordítását. A régi szövegek esetében az elemzés során összehasonlításra kerül az eredeti szöveg és annak hivatalos fordító által készített román fordítása, az összehasonlítás szempontja a megszövegezés jellege az eredetiben és fordításban. Megpróbálunk következtetéseket levonni a fordítás terminológiai nehézségeinek tekintetében.

Az első szöveg egy közjegyzői okiratba foglalt autográf adásvételi szerződés 1902-ből, melyben Legendi József, mivel „az ingatlan javaira nehezedő tartozásokat önerejéből kielégíteni képtelen lévén, eladja Veszprém város határában fekvő összes ingatlan javait nejének Csepregi Vilmának”.

Az okmányok szövegeinek átírása és román fordítása következik:

1. táblázat. Adásvételi szerződés 1902-ből (átírás és fordítás)

<i>Veszprém, 644/1902.</i>	<i>Veszprém, 644/1902.</i>
(kézzel beírt oldal, aláírásokkal, illetékbellyeggel, pecséttel, koronás címerrel díszítve)	(manuscris de o pagină, cu semnături, ștampilă, timbru fiscal, stemă cu coroană)
<i>Elöttem Kennesey Móríc sz veszprémi közjegyző előtt alulírott helyen megjelent Legendi József földműves és neje Csepregi Vilma, általam személyesen ismert ügyfelek, és én, miután rendelkezési képességükről meggyőződtem, következő okirat felvétele iránt kértem meg:</i>	<i>În fața mea, Kennesey Moricz, notar public din Veszprem, la sediul meu s-a prezentat Legendi Jozsef fermier cu soția, Csepregi Vilma. Declar că îi cunosc personal pe clienți, și după ce m-am convins cu privire la faptul că sunt în totalitatea capacităților mintale și sunt apti pentru a lua decizii, am procedat la tehnoredactarea următorului înscris autentic.</i>
<i>Adásvételiszerződés</i>	<i>Contract de Vânzare-Cumpărare</i>
<i>Legendi József mivel „az ingatlan javaira nehezedő tartozásokat önerejéből kielégíteni képtelen lévén, eladja Veszprém város határában fekvő összes ingatlan javait nejének Csepregi Vilmanak 4120 (négyezerszázhusz) korona vételárért, utóbbi pedig ugyanazon ingatlanokat a kikötött vételárért megveszi.</i>	<i>Datorită faptului că Legeni Jozsef nu a putut să ramburzeze datoriile care gajau imobilele sale, decide înstrăinarea tuturor bunurilor sale imobile situate în extravilanul orașului Veszprem soției sale Csepregi Vilma. Prețul de vânzare este de 4120 Korona (moneda Ungariei în acea perioadă), iar această din urmă este de acord cu achiziționarea imobieliilor și achitarea prețului convenit.</i>
<i>A szerződés tárgyát képező ingatlanok következőképpen soroltatnak fel:</i>	<i>Imobilele care constituie obiectul prezentului contract sunt următoarele:</i>
<i>a veszprémi 2385 sz. telekkönyvben A+1-2 sor-szám alá 2202, 3255 helyrajzi szám alatti szántóföldek</i>	<i>Terenurile arabile înscrise în Cartea funciară nr. 2385 la nr. crt. A+1-2, nr. top: 2202 și 3255.</i>
<i>a veszprémi 2283 sz. telekkönyvben A+1-4 sor-szám alá 2201, 1775, 3021, 3055 helyrajzi szám alá felvett szántóföldek a 1275 sz. alatti házzal együtt.</i>	<i>Terenurile arabile înscrise în Cartea funciară nr. 2283 la nr. crt. A+1-4, nr. top: 2201 și 1775, 3021, 3055. Casă de la nr. 1275.</i>

A második okmány egy újabb Adásvételi szerződés („Adás-vevési szerződés”) 1940-ből Dr. Gere Jenő ügyvéd fejléces papírján (Jászberény Megyei Jogú Város Árvaszékének a jóváhagyásával, a Jászberényi Királyi Járásbíróság bejegyző végzésével), melyben Ungár Miksáné eladja a természetben Jászberény, Széchenyi u 1/a. alatt található ingatlanát kiskorú Beregi Márta vevőnek Schwartz Ferencz javára ½ arányban holtigtartó haszonélvezeti joggal, Müller Hermina javára pedig „holtigtartó lakhatási joggal terheltén”.

2. táblázat. Adásvételi szerződés 1940-ből (átírás és fordítás)

<i>Dr. Gere Jenő, ügyvéd, Jászberény, 1940</i>	<i>Avocat dr. Gere Jenő, din Jaszbereny, 1940</i>
(írógéppel írt oldal aláírásokkal, illetékellyel, árvaszéki és bírósági pecséttel ellátva)	(manuscris, cu timbru judiciar și ștampila autorității tutelare și a instanței judecătorești competente)
<i>Adás-vevési szerződés</i>	<i>Contract de vânzare-cumpărare</i>
<i>Egyrészről Ungár Miksáné, szül.</i>	<i>Pe de o parte d-na Ungar Miksa, născ.</i>
<i>Nemes Margit jászberényi (Apponyi tér) lakos mint eladó, másrészről pedig</i>	<i>Nemes Margit domiciliată în Jaszbereny, P-ta Apponyi în calitate de vânzător și</i>
<i>Beregi Jenő, mint Beregi Márta kk. törvényes képviselője, budapesti (Csáky u. 63 sz.) lakos, Schwartz Ferencz és neje Müller Hermina jászberényi (Széchenyi u. 1) alatti lakosok mint vevő</i>	<i>Beregi Jenő, în calitate de reprezentant legal (tutore) al minorei Beregi Marta (dom. str. Csaky nr. 63), Schwartz Ferencz și soția Muller Hermina (dom. str. Szechenyi nr. 1) în calitate de cumpărători</i>
<i>alulírt napon következő feltételek alatt kötöttet:</i>	<i>au încheiat următorul contract în următoarele condiții.</i>
<i>Fentnevezett eladó eladja ezennel és visszavonhatatlanul Jászberény község 21423 tk. betétben A+1 sorsz. alá 2034/3 hrsz. alá felvett ingatlanát/udvar a beltelekben, Széchenyi u.</i>	<i>Susnumitul vânzător instrăinează irevocabil dreptul de proprietate asupra imobilelor înscrise în CF 21423 la nr. crt. A+1 cu nr. top 2034/3 (curte în intravilan, casă în str. Szechenyi nr. 1, anexe)</i>
<i>1. sz. alatti ház, építményekkel/, és pedig tulajdonjoggal kiskorú Beregi Márta vevőnek, kikötve, hogy a vétel tárgyát képező ingatlanokra Schwartz Ferencz vevőt 1/2-ed arányban holtigtartó haszonélvezeti jog, Müller Herminát pedig holtigtartó lakhatási jog illeti meg, mindkettőjüket tkvileg is biztosítandólag 3562 pengőért.</i>	<i>în favoarea cumpărătorului Beregi Marta cu notarea dreptului de uzufruct viager în proporție de 1/2 în favoarea cumpărătorului Schwartz Ferencz și a dreptului locativ viager în favoarea soției acestuia, Muller Hermina. Aceste drepturi se vor înregistra și în Cartea Funciară. Prețul vânzării este de 3562 Pengo (moneda Ungariei în acea perioadă).</i>
<i>Nevezett vevő a fentiekben leírt birtokot a fent kitett vételárért megvásárolja.</i>	<i>Cumpărătorul cumpără bunurile la prețul convenit în contract.</i>

Mindkét szöveg azonos szerkezetmóddal bír, mely esetünkben annak tulajdonítható, hogy ún. hiteles helyen keletkezett iratokról van szó. Az első okmányt közjegyző előtt írják alá felek, emiatt a közjegyzői nyitóformula olvasható az első bekezdésben. Ezt *panelemnek* tekinthetjük, vagyis egy olyan előre gyártott szaknyelvi *frazémasornak*, amelynek fontos szerepe van a hivatalos szövegek, ezúttal a közjegyzői okmányok, létrehozásában. Itt arról a jogi szaknyelvre jellemző sajátosságról van szó, hogy a szöveg szerzője nem terminológiai értékű, de szaknyelvesített nyelvi fordulattal él, és a szöveg koherenciáját ennek segítségével akarja biztosítani.¹⁴

14 KURIÁN Ágnes: *Az interpretatív modell a jogi szakfordításban*. Fordítástudomány 1(1999). 1. sz. 50–93.

A második szöveg a fejléc után egyenesen a címmel indít. *Adás-vevési szerződés* a cím, amely a mai jogi nyelven *Adásvételi szerződés* lenne, akárcsak az első okmány címe, amely azonban nem a ma elfogadott helyesírási normának megfelelően szerepel ugyanis a teljes szókapcsolatot egybe írta a megszővegező: *Adásvételiszerződés*. Mondhatjuk tehát, hogy a cím mindkét esetben magán hordja keletkezési ideje szaknyelvi és szaknyelvhasználati normáinak bélyegét.

Az első szöveg tartalmaz egy szenvedő szerkezetet is: *az alábbi okirat felvétele iránt kérttem meg*, amely szintén régiesnek tűnik, a 19. század végi jogi szaknyelvre emlékeztet. A manapság használatos formula *az alábbi okirat megszerkesztésével bíztak meg*.

A következő feltételek alatt kötötett szö szerkezet ma már nem használatos, helyette a következő feltételek mellett kötötett változat él.

Mindkét szöveg intertextuális utalásokkal él, részleteket tartalmaz a telekkönyvekből, amelyekben az adásvétel tárgyát képező ingatlanok bejegyzésre kerültek. Ezért ennek az okmánytípusnak a jellemzőit is megtaláljuk a fenti szövegekben. Ezek közül kiemelendő lajstromozó jelleg és a jellegzetes ingatlan-nyilvántartási szempontok alkalmazása.

A két okmányban a vételár az illető időszakban forgalomban levő pénznemben kerül kifejezésre: *korona*, illetve *pengő*.

A szövegek megszővegezői, akik jogászok – egy közjegyző és egy ügyvéd szerzővel van dolgunk – a szöveget nehezékké tevő terpeszkedő szerkezetet használnak (*az ingatlan javaira nehezédő tartozásokat önerejéből kielégíteni képtelen lévén, fentnevezett eladó eladja ezennel és visszavonhatatlanul a [...] 2034/3 hrsz. alá felvett ingatlanát, és pedig tulajdonjoggal kiskorú Beregi Márta vevőnek*).

Ezt a dokumentum típusa teszi szükségessé, másrészt pedig azt sem szabad szem elől tévesztenünk, hogy a második dokumentum tulajdonképpen egy űrlap, amely írógéppel kerül kitöltésre. Azonban ez nem az egyszerűséget és érthetőséget szolgálja, hanem **technolektálisnak** nyilvánítható, hangzásában nem illeszkedik a köznyelvi normához, és a nem szolgálja a befogadó érdekeit, sokkal inkább a szakmai kommunikáció feltételeinek felel meg.

A jogi nyelvet úgy lehet meghatározni, mint a joggyakorlatban használt köznyelv egy szaknyelvi változatát. E szaknyelv nagyon sok szempontból kapcsolódik más szaknyelvekhez is, mind lexikai mind pedig grammatikai szempontból. A más tudományterületekhez viszonyítva (főleg a természettudományok nyelvéhez) a jogi szaknyelv a legkevésbé állandó, a legkevésbé megbízható és a legkevésbé egyértelmű.¹⁵ Éppen ez figyelhető meg a bemutatott dokumentumok esetében is.

AZ OKMÁNYFORDÍTÁS NEHÉZSÉGEI

Az okmányfordítás tulajdonképpen nem hasonlítható semmilyen más fordítástípushoz, itt csupán konverzióra van szükség, amely mindig úgy történik, hogy közben fenntartható legyen a szaknyelvi kommunikációs folyamat folytonossága. Minden egyes konverzió esetén fel

15 Barbara Z. KIELAR: *Language of the Law in the Aspect of Translation*. University of Warsaw, Warsaw, 1977. 25.

kell mérni, hogy mekkora a szakadék a forrásnyelvi és a célnyelvi szöveg, illetve a hozzájuk tartozó jogrend és közigazgatási berendezkedés között, és mi a célja annak, hogy kapcsolatot teremtsenek a kettő között.

A fordítónak mielőtt új kódba váltana át, az alternatív megfelelések közül meg kell találnia, hogy milyen kifejezések, terminusok, panelemek hidalják át a leghatékonyabban a kommunikációbeli szakadékot. A jogi fordítás, annak ellenére, hogy sokan csupán a két nyelv terminusainak egymással való behelyettesítéseként tekintenek rá, ennél sokkal komplexebb folyamat.

Miután a fordító elvégezte a jogi terminológia összevetését, meg kell vizsgálnia, hogy a szakkifejezések mit fednek, hogy a jelölt tartalom figyelembevételével végezhessek el megfeleltetést.

Az elemzett szövegek esetében megfigyelhetjük, hogy a román fordítások nem követik a magyar okmányok megszövegezési stílusát, nem hatnak régiesnek. Ha csak a román változatokat olvassuk, csupán az évszámok és a pénznemek utalnak a szöveg keletkezési idejére és a keletkezés kontextusára. A fordítási nehézségek éppen ebben a távolságban rejlenek: egy XXI. századbeli fordítónak a ma szakembereinek részére kell érthetővé tennie egy sokkal régebbi szöveget. Szemben a műfordítóval, akinek az a feladata, hogy az eredeti hangulatát megteremtse a szerző stílusának, nyelvhasználatának megőrzésével, itt a fordítónak az a célja, hogy a lényeges információkat közvetítse. Tulajdonviszonyok tisztázására szolgáló okmányokról lévén szó, a használati érték sokkal fontosabb, mint az esztétikai érték.

Éppen ezért *az alábbi okirat felvétele iránt kérttem meg* mondat a román nyelvű szövegben úgy szerepel, hogy *am procedat la tehnoredactarea următorului înscris autentic*, amely minden kétséget kizáróan egy manapság használatos kifejezés, hiszen 1902-ben aligha beszélhettünk számítógépes szövegszerkesztésről, és az okmány alapján nyilvánvaló az is, hogy kézíratról van szó. Ennek az aspektusnak a megemlítése sem marad ki, viszont ez csak fordítói megjegyzésként az okmány fejlécében olvasható, amelyben a lapon található többi vizuális elemet is feltünteti a fordító: *manuscris, cu timbru judiciar și ștampila autorității tutelare și a instanței judecătorești competente*.

További fordítói nehézségnek számít a magyar nyelvre jellemző asszonynevforma fordítása *Ungár Miksáné*, amelyet a fordító elegánsan úgy old meg, hogy *d-na Ungar Miksán* fordítja azt. További lehetőségek lettek volna még a forrásnyelvi változat megőrzése fordítói magyarázattal, vagy pedig a *sofia lui Ungar Miksa* explicitáló fordítás alkalmazása.

Elmondható, hogy a román jogi terminológiát megfelelőképpen alkalmazza a fordító, vagyis a szakszavak pontos megfelelőit használja: *holtig tartó haszonélvezeti jog – uzufruct viager, lakhatási jog – drept locativ, helyrajzi szám – nr. top*.

További problémát jelent a reáliának tekinthető pénznemek megnevezésének fordítása. Mindkét esetben a fordító megőrzi az eredeti szövegben található szót, és zárójelben pontosítja, hogy Magyarország akkoriban használatos fizetőeszközéről van szó.

Az eredeti okmány a továbbiakban csupán annak bizonyítéka, hogy a fordítás ennek alapján készült el, magát a szöveget nem olvassa a célnyelvi befogadó, hanem teljes mértékben helyettesítődik az a fordított szöveggel. A konverzió nem járul közvetlenül hozzá a referenciális célok megvalósításához, hanem újraképez egy már létező szituációt, hogy eleget tessen ilyenformán egy más kommunikációs célnak egy másik nyelven és egy másik kultúrában. A fordítás másodlagos, nem motiválja azt az elsődleges konverzió, a helyzet, melyet teremt különlegesen meghatározott. Az elsődleges szöveg státusa radikálisan megváltozik. Már nem kom-

munikatív funkciójú szöveg, hanem forrásnyelvi szöveggé alakul át. Tárggyá válik. A hangsúly a fordított szövegre helyeződik át, ez fogja a romániai hivatalos szervek előtt a jelentéshordozói szerepet betölteni.

ÖSSZEGZÉS

Ladmiral szerint a fordítás a kommunikáció egy specifikus formája, egy metakommunikációs aktus, egy másodlagos közlési aktus, mely átülteti az elsődleges kommunikációs aktus közlését a másodlagos közlésbe úgy, hogy az elsődleges szöveget tárgyként kezeli.¹⁶ Ez azt jelenti, hogy a fordítás tárgyasítja a forrásnyelvi közlést, és globalizálja azt annak érdekében, hogy tartalma átültethető legyen a célnyelvre.

Most már nem egy deszignátumra utal, hanem egy másik kommunikációs helyzet felépítéséhez szolgál alapul. A fordítás egy sor egymáshoz kapcsolódó parafrázis, melyet a forrásnyelvre alapoznak. A fordítás a potenciális szövegrészek áthelyezése egy másik kultúrába. A fordítás rámutat a kultúrák különbségére. A fordítás aktusa elkerülhetetlenül magában fog foglalni egy kulturális kiegyenlítést is, vagy legalábbis csökkenteni fogja a reprezentációs rendszerek közötti feszültséget. Végül egy új reprezentációs rendszerbe való átkonvertálás nem egyszerűen egy új kódba való átváltást jelent, hanem inkább egy sor diszkurzív és szociológiai norma adaptációja.

A normákat világosan meg kell határozni mind a célnyelv mind pedig a forrásnyelv esetében, hogy a közvetítő képes legyen felmérni a különböző fordítási lehetőségek mellett és ellen szóló érveket. A szaknyelvi szövegek fordítása esetében a szaknyelvi normákat is megfelelőképpen kell alkalmazni, hogy a fordított szöveg is megfeleljen a szakszöveg kritériumainak. Az elkészült fordításra úgy kell tekinteni, mint olyanra, amely kapcsolatot teremt az eredeti forrásnyelvi szöveggel, de ugyanakkor önálló életre kel.

A jogi szakfordítás tehát egy egyénileg és interkulturálisan, illetve jogrendileg motivált választás a célnyelvi szaknyelvi normáknak megfelelően, melyet a hivatalos fordító úgy hoz létre, hogy hasonló lehetőségek (szövegek, melyek egymás parafrázisai) közül választott ki egyet.

LINGUISTICS, TRANDUCTOLOGY AND LEGAL TRANSLATION

Keywords: *translation studies, legal translation, terminology, official documents*

The paper deals with some general issues of translation studies regarding theory and practice as well. It presents the conceptions of those scientists who were interested in the role of translation in the context of linguistics and literature.

After presenting these ideas and conceptions the papers focuses on the problems of legal translations.

16 Jean-René LADMIRAL: *Le problèmes des langues dans les rencontres internationales = Guide de l'interculturel en formation*. Dir. Jacques DEMORGON–Edmond Marc LIPIANSKY. Retz, Paris, 1999. 131.

To underline the character of these problems the author analyzes the translation of two Hungarian official documents into Romanian. The documents were written in the first part of the XXth century. The analyses presents terminological difficulties and the impact of these on the elaboration of specialized translations.

LINGVISTICĂ, TRADUCTOLOGIE ȘI TRADUCEREA TEXTELOR JURIDICE

Cuvinte-cheie: *teoria traducerii, traduceri juridice, terminologie specializate, documente oficiale*

Acest articol prezintă unele aspecte generale ale teoriilor referitoare la traducere. Prezintă concepțiile acelor savanți care au fost preocupați de rolul traducerii în contextul lingvistic și literar. După prezentarea acestor idei și concepții articolul prezintă problematica traducerilor juridice. Pentru ilustrarea acestor probleme autorul analizează traducerea din limba maghiară în limba română a unor documente oficiale elaborate în prima parte a secolului XX. Articolul prezintă unele aspecte terminologice, care au impact asupra elaborării acestor traduceri specializate.